

s a kollektívum helyett ismét a személyes-abszolút viszony áll helyre ember és Isten között.

A zsidó teológiának ebből a vázából világos, hogy a zsidóság csak a Messiás eljövételével szűnhetik meg kollektívum lenni. Mindaddig csak a Tóra parancsainak kollektív érvényesítésével és teljesítésével tarthatja fenn külön lelkiségét. Izrael mai válságának legfőbb oka így éppen az, hogy amikor nemzeti államként a zsidóság népi testének szolgál keretül, e keret fenntarthatása végett elejti s a modern társadalmi fejlődés nyomására mind nagyobb mértékben kénytelen elejteni hozzákapcsolódását az ábrahámí szövetséghez.

Mihelics Vid

SZEMLE

PÁPAI KÖRLEVÉL A PAPI ÉLETSZENTSÉG ELŐMOZDÍTÁSÁRÓL

Ez év szeptember 23-án XII. Pius pápa a Világegyház papságához *Menti Nostrae* kezdetű köriratot intézett, hogy legfőbb pásztori hivatásának megfelelően a papok lelkipásztori működését minél hatásosabbá tegye.

A körlevél bevezetőjében elmondja, mennyire ismeri a Szentatyja, hogy a papok a nép között élnek és alázatos, éber szorgalommal dolgozva tudenában vannak azoknak a bajoknak, szenvedéseknek és testi-lelki szorongatásoknak, melyek a nemzeteket terhelik. Egyúttal kijelenti, hogy a papi hivatás csak akkor érheti el teljes hatását, ha a papok az őket körülvevő nép előtt a kiváló életszentség fényében tündökölnék. A Szentatyja hangsúlyozza, hogy a mai keresztény társadalom fokozott szükségletei mindjobban parancsoló szükségességgé teszik a papok belső életszentségének növekedését. Hiszen a papoknak az a méltósága, hogy „második Krisztus” szerepét töltsék be, azt vonja maga után, hogy e magas méltóságnak a legnagyobb hűséggel feleljenek meg.

A körlevél négy részből áll. Az I. rész utolérhetetlenül szép portrét rajzol a szent papról. A tökéletesség alapvetéséül Jézus szava nyomán a szeretetet jelöli meg, amely a papot különlegesen módon kötelezi. Hiszen a papnak egészen közelről kell követnie

isteni példaképét, az Úr Jézust, kinek földi életében legkiemelkedőbb érzelme Mennyei Atyja iránti lángoló szeretete volt. A körlevél most sorra veszi a pap életében szükséges erényeket. Nála is, mint a keresztény tökéletességben általában, szükség van az alázatosságra; hiszen magas méltóságától nem szabad megszédülnie, hanem mindig szem előtt kell tartania Kr. sztus mondatát: „Nélkülem semmit sem tudtok cselekedni”. A papnak tehát nem szabad saját erejében bízni, tehetségében túlságosan gyönyörködni; nem szabad hajszolnia az emberek nagyrebecsülését, nem szabad magasabb méltóságokra vágyania.

A papi tökéletesség következő eszöke az a lemondás, amelyet a pap a papi öntelenségben, *celibátusban* gyakorol. A papoknak örködni kell tisztaságuk fölött, mert a közérkölciség megromlott és a nemek közötti érintkezés szertelenül szabados lett. A lemondáshoz tartozik az is, hogy a papok ne szeressék túlságosan a világ mulandó javait; még ha nem is kötelezi a világi papot a szegénység fogadalma, őt is a szegénység szeretetének kell vezérelnie. Ez a szeretet nyilvánuljon meg egyszerű életmódjában, nem költséges lakásában, a szűkölködők iránti bőkezűségében, de leginkább abban, hogy gazdasági ügyekbe ne avatkozzék be.

A körlevél ezután kifejti, a megszentelődésben *menyire szükség van a kegyelemre*. Az Istennek ezt a csodálatos erejét a pap a következő eszközök alkalmazása által nyerheti el. Legfontosabb eszköz a kegyelem közvetítésére a *szentmise*, amelyből a pap, mint kimeríthetetlen forrásból merítheti az üdvösségre szükséges segítő erőt, e nélkül nem felelhet meg hivatásának. Nem elég azonban misézni, hanem Krisztussal együtt önmagát is fel kell áldoznia és így az eucharisztikus áldozatot nemcsak bemutatja, hanem legbensőbb értelemben véve megéli. A pap ekként Isten áldozata és egyúttal papja legyen; szíve legyen az oltár és Istenben bízva testét áldozatul ajánlja fel. A papi lelkiélet következő, sorrendben legfontosabb eszköze a *szolozsma-imádság*. Ebben az imádságban Krisztusnak és az Egyháznak hangja szólal meg; az imaórák lelkiismeretes teljesítésével a pap szüntelenül imádkozik. A körlevél kifejti, hogy az imádság a papi egyéni élet-szentségét is hathatósan növeli, hiszen nem formulák üres eldarálása az, hanem a szellemek és a léleknek Istenhez való felemelkedése. A breviárium kapcsán a pap a Szentírás szavait ismétli; ezzel azonban ne elégedjék meg, hanem a Szentlélek eme gyümölcsöző igazságait tegye elméjének tárgyává.

Harmadik eszköz a papi lelkiéletben az *együttélés a liturgikus évvel*, amelyben Krisztus misztériumait, Szűz Máriát és a szenteket ünnepli. E három gyakorlat, hogy ügymcdjük, az Egyház lelki élének, a liturgikus életnek körébe tartozik. Ezek mellett azonban az *Anyaszentegyház a lelki élet más gyakorlatait is hathatósan ajánlja*. Legelsősorban az *elmélkedésre buzdít*, amely a papot legjobban készít elő a szentmise bemutatására és leginkább alkalmas hálaadásra. A körlevél emellett hangsúlyozza, hogy az elmélkedés a liturgia szépségének szemléletére és izelésére vezet. A pápa ezért súlyos kötelességének tartja, hogy a papokat hangsúlyozottan buzdítsa a mindennapi elmélkedés gyakorlására. Az elmélkedés mellett azonban

még az egyéni áh.tának más formáit is a papság figyelmébe ajánlja. Ezek: a mindennapi rózsafüzér; a mindennapos szentséglátogatás, melyet a napi munka bevégzése utáni időre tűz ki a körlevél; a gyakori gyónás; alkalmas lelki vezető választása, aki a papot bölcsen irányíthatja egyéni lelkiéletében; végül a lelkigyakorlatok.

A körlevél II. része a papi hivatás megszenteléséről szól. Mivel a papok Isten misztériumának gondnokai, minden erejüket testvéreik üdvösségére kell fordítaniok. A szeretetnek apostolai, tehát szorgalmazniok kell ennek a szeretetnek műveit és kezdeményezését. A Szentatya kemeli és első helyre állítja a számos mű közül a „*Liturgikus Apostolságot*”, az „*Ima-Apostolságot*”, a *Katolikus Akciót* és a *Hittérjesztés művét*. Figyelmeztetést is intéz azonban a klérushoz: ez a szolgálat annál gyümölcsözőbb lesz, minél szorosabban kapcsolódik a pap Krisztushoz. Ezért, bár dicséretben részesíti azokat, akik minden erejükkel előmozdítják a szeretet műveit, aggodalommal szemléli a Szentatya azokat, akik túlságosan elmerülnek a külső akciókban és elmulasztják a pap legelső kötelességét, hogy saját létszentségén munkálkodjék. A pápa ezzel kapcsolatban egyenesen az „*akció erefneké-géről*” beszél, amikor a külső tevékenység már nem az isteni kegyelmen alapul. Ezért figyelmezteti a klérust, hogy mindent kiegyensúlyozott lélekkel viseljen el; ne törekedjék túlságosan arra, hogy működésének jó eredménye legyen, és ne veszítse el kedvét.

Az *apostoli munkában a papot nagyfokú jószág vezesse*; bár szükséges a tévedéseket megcáfolni és a bűnök ellen küzdeni, a pap lelkét mindig az irgalmasság hassa át; tévelygő testvéreit szeretnie kell és hathatós szeretettel visszahívni az üdvösség útjára. Ez nem jelenti azt, hogy az embereknek hízelegjen, helytelen hajlamaiknak kedvében járjon. A papi hivatás gyakorlása közben a *pap legyen érdektelen*, azaz ne az ideig tartó, hanem az örök javakra legyen tekintettel. Bizzék az isteni gondviselésben és munkája földi

eredménye gyanánt elégedjek meg kevéssel Szent Pál szava szerint: „Ha van eledelünk és ruházatunk, elégedjünk meg velük.” Az apostolság hasznos gyakorlásához elengedhetlenül szükséges a *pap műveltsége*. Aki saját és felebarátjai élezsentségét elő akarja mozdítani, annak jól kell ismernie a teológiát, de ezzel nem szabad megelégednie, hanem ismernie kell mindazt, amit a mi korunk kutatása hozott létre. Szolgáltatukat azonban mindig vezesse az Apostoli Szentszékhez és a püspökök előírásához való ragaszkodás. Az alázatos, szent papi munkának példájul *Cafasso Szent József*, torinói papot állítja oda a körlevél, aki a legsúlyosabb időkben nagyon sok pap lelki vezetője volt.

Buzdító szózatának III. részében a pápa a mai élettől megkövetelt néhány gyakorlati szabályt vés a klerus elméjébe. Alapelveként kimondja, hogy alkalmazkodni kell az idő-szabta követelményekhez. Legelső sorban rámutat a világi és a szerzetespapság közti egyetértés szükségességére; szorosan működjenek együtt testvéri lélekkel a közös cél érdekében. Emellett hangsúlyozza annak szükségességét, hogy a nagy munkához újabb társakra is szükség van; mivel az aratás sok, a munkás pedig kevés, minden törekvésünk arra irányuljon, hogy az Istennek minél több szolgája legyen. Ebben a munkában egyaránt részt kell venni a kereszény szülőknek, a lelkipásztoroknak, a gyóntatóatyáknak és a szemináriumok előjáróinak; nemcsak szentbeszédekben és a hitoktatásban, hanem magánúton folytatott megbeszélésekben is.

A körlevélnek ez a része bőven kitér a *papnevelésre*. A papjelölteket körültekintően és bölcsen kell megválogatni; gondosan győződjenek meg a papjelöltek hivatásáról; vizsgálják, vajon megvannak-e a papsághoz szükséges lelki és testi adottságaik. A pápa ezután a papnevelés rendkívüli fontosságára hívja fel a figyelmet és ezzel kapcsolatban idézi *XIII. Leo pápának a magyar püspöki karhoz 1886 aug. 22-én intézett körlevelét*: „A papok ne-

velésébe fektetett gondosság és szorgosság a főpásztorok számára megtermi fölöttébb kívánatos gyümölcsseit, olyannyira hogy a püspöki hivatal viselése sokkal könnyebb és gyümölcsözően hasznos lesz.” Ezért *néhány szabályra* hívja fel a figyelmet a kispapok nevelésénél. Alapelveként leszögezi, hogy a küsszemináriumok növendékei gyermekek, akiknek élete, amennyire lehet, más fiúk életével egyezzen: természetes képességeiket és hálamaikat fejlesszék ki; tágas és megfelelő helyen, egészségesen éljenek, azonban ne pompás házakban, gyönyörökben és kényelemben. A szemináriumi előjárók az ifjúság növekedésével együtt lépést tartva óvatosan kezeljék azok szorosabb felügyeletét és mindenféle korlátozását; ne rettegjenek a vezetők attól, hogy a reájuk bízott ifjúság a mának eseményeit megismeri. Különösen arra ügyjenek, hogy óvakodjanak mindenféle kétszínűségtől. Ügyeljenek, hogy az emberi társadalomtól ne nevelődjenek túlságosan elzártn, hanem lassan, bölcs körültekintéssel ismerjék meg a nép gondolkodásmódját.

A szemináriumok vezetői nagy gondot fordítsanak a növendékek szellemi kiképzésére. Irodalmi és tudományos műveltség tekintetében semmiben sem legyenek kevésbé műveltek a világi ifjúságnál; s bár a legfontosabb a bölcséleti és hittudományi tanulmány, nem szabad elhanyagolni a kor szükségleteinek és tévedéseinek ismeretétét. A tudományos képzés mellett ne hanyagolják el a *lelki és erkölcsi képzést*. A körlevél itt hangsúlyozza a lelkiélet eszközeit, az engedelmisséget, a tisztaságot; kellő időben világosítsák fel a papi ifjúságot, mit jelent a celibátus és milyen veszélyeknek van kitéve; gyakorolják az alázatoságot. A püspökök gondosan ellenőrizzék a papnevelést, az újmiséis papokat amennyire lehet, ne küldjék rögtön a lelkipásztori működés kellős közepébe, sem a központtól távolabb fekvő helyekre. A pápa melegen ajánlja a világi papoknak közös életét, amelyből rendkívüli előnyök származnak. A papok sohase hagyják abba az önművelést; a fő-

pásztorok gondoskodjanak arról, hogy a papok részére könyvtárak álljanak rendelkezésre.

A körlevél IV. része a jelen kor aktuális kérdéseit foglalja össze. A Szentatya figyelmeztet arra, milyen veszélyes az ujdonság hajhászása. A mindenáron újat-mondani-akarás sok papot vezetett már lejtőre; az ujdonság magábanvéve nem szükségképpen az igazság jele. A szociális kérdésben kövessék a papok hűséges lélekkel az Egyház tanítását, amely egyedüli orvosága a bajoknak; és egyesítsék tökéletesen az igazságosság művelését a szeretettel, hogy olyan társadalmi rend jöjjön létre, amely nem nyomja el az egyes alattvalókat, hanem a testvéri

egyvetérs közelekkével fonja őket egybe. A Szentatya szükségesnek tartja rámutatni arra is, hogy a papságot sok helyen túlságosan nyomja a megélhetés gondja. A főpásztorok gondoskodjanak róla, hogy az Úr szőlőjének munkásai ne szenvedjenek hiányt a mindennapi kenyérben. A pápa atyai tevésségét nyilvánítja azokkal szemben, akik beteg vagy elaggott paptársaiknak segítségére siettek.

A Szentatya végezetül az egész világ papságát a legfőbb pap, Jézus Krisztus Édesanyjára bizza, hogy az ő közbenjárása révén az ol'ár szolgálói szentségre törekedjenek és működésük által megújhodjék a föld színe.

r. p.

„A ZENEI BIBLIA PAUPERUM“

Johann Sebastian Bach halálának 200. évfordulójára.

Olyan volt a XVIII. században az egységes európai civilizáció, akár egy terebélyes fa: — gyökerei elkorhadtak már, de messzenyúló ágain, az élet folytonosságát hirdetve, tovább zöldeltek a levelek. A korhadást csak néhány nemzetfeletti kulturális egység élte túl; ennek az egységnek illúzióját őrizte a kor olasz muzikája, s a hajdani la'inság örököséként az olasz nyelv. Ebbe a néhány, de akkor is csak látszólagos, kulturális egységbe szabad útja volt mindenkinek, — az igazi egység a maga folytonosságában azonban csak egyetlen szívbe zártan élt. És ez a szív szűnt meg dobogni 1750 július 28-án, amikor megzendült a „halál édes órája“, és meghalt a lipcsei Tamás-templom kán'ora, Johann Sebastian Bach.

Első pillantásra vakmerőnek, túlzónak, kérdésesnek látszik ez az állítás. Hogyan — válaszolhatná valaki —, hogyan lehetett éppen az igény'elen, alig ismert Bach az európai civilizáció egységének öre? Génusza időtlen volt ugyan, de kapcsolatai helyiek voltak, a kisvárosi hivatalnokok egyszerű életét élte. Megismerkedett ugyan az akkori világot átható olasz áramlattal, de maga soha át nem lépte néhány apró

német fejedelemség határait. De főleg hogyan állíthatunk ilyesmit arról a magabavonult, zárkózott és józan muzikusról, akinek egyházi zenéjében a protestáns, a luteránus hitvallás lényege kap hangot?

Igaza van annak, aki harcbaszáll ezzel az állítással. Különösen abban van igaza, hogy Bach művészetének a luteránusság a középpontja s zenéjét igazán csak akkor ér'jük meg, ha úgy tekintjük, mint a luteránus hagyományok le-téteményesét. Kan'tái szövegében oly árnyalatos pontossággal tükrözödnek a luteránus egyház eszmeáramlatai, főleg pedig a pietizmusnak és a régi hagyományoknak összeű'közése, hogy igazat kell adnunk Ernest Newmannek: a luteránusság eszmeáramlatainak ismerete nélkül aligha ér'hetjük meg a bachi muzsikát. De ezenfelül is telítve van protestáns jellemvonásokkal. Érezzük benne a pietista lutheránus lélek személyes jelenlétét, érezzük benne a protestáns spiritualitásra oly jellemző bibliai elmélyedést. Bach muzsikáját át- meg átszövik a nép szeretett, meghitt énekeinek dallamai, felszívódnak benne a korálok, melyeket olyan örömtelt szívvel ismer fel zenéjében a gyülekezet.

Bach művészete behatolt a francia klavecinisták művészetébe, Corelli és Vivaldi ragyogó olasz hangszeres muzsikájába, és német komolysággal, bensőséggel hatotta át azt. Világi zenéje kapcsolódik a kor szelleméhez, egyházi zenéje azonban mélyebb, erősebb és örökös forrásból merít: a kereszténységből, a katolikus hagyományból és istentiszteleti rendből. A luteránus egyház akkoriban még latinul énekelt a Kyriét és a Credót. Bach H-moll miséje úgy született meg, hogy Kyriéje és Credója mellé, régi kantátáinak dallamait használva fel ihletett művészettel, megírta a mise többi részét. És itt úttörő munkát végzett, a Sanctus megszabadította attól az időmértéktől, mely a katolikus zeneszerzők kezét és képzeletét annyira megkötötte, — a H-moll mise Sanctusa olyan, mint egy láomás, mintha Izaiás szeráfjainak szárnya suhogna benne. A katolikus istentiszteleti gyakorlatból fakadt Bach másik két egyházi remeke, a Máté- és a János Passió is. Az Egyház virágvasárnaptól Nagypéntekig dramatizált formában éneklő a kóruson, a nép nyelvén, a megfelelő újszövetségi szakaszokat. Bach ezeket a nagyhevi passiókat szélesítette ki, építette tovább, soha addig nem látott, nem hallott bőséggel és gazdagsággal.

Művészetének ezek az egységesen keresztény vonásai a reformáció előtti időkből, az egységes és még meg nem támadott keresztény európai civilizációból származnak. Szelid, emberi, evangéliumi jámborsága nagyon emlékeztet a késő-középkor franciskánus himnuszainak bensőségére. Egyházi műveiben ez a franciskánus szemlélet a lényeges. Bach azonban kiegészítette, kibővítette ezt a szemléletet a domonkos misztika ragyogásával, mélységével, s szinte Johannes Tauler, a nagy német vándorprédikátor és misztikus írásainak elragadtatót heve csap ki vallásos zenéjéből. S nem véletlen, ha Tauler jut eszünkbe, amikor Bach vallásos zenéjéről szólnak, — tudjuk, hogy halálós ágya mellett ott találták Tauler írásait. Művészete tárgyilagos

és személytelen, — s ez is jellegzetes: középkori, keresztény vonás: életműve személytelen, akár a gót katedrálisok alázatosan névtelen művészei. Mindaz, amit őt katedrálisok íveibe, freskóiba, szobraiba álmotdakt, ugyanez: a személytelen áhítatot önötte Bach hangokba. Igaza van Alfred Einsteinnek, ha Bach kantátáit — a katedrálisok szobraival és freskóival vetve egybe — „zenei biblia pauperum”-nak nevezi. A kor katolikus hívői elszakadtak ettől a személytelen áhítattól, a bibliai hagyománytól, s ezzel kifosztották önmagukat, szegényebbek lettek, mint a protestánsok, és szegényebbek, mint szemlelmi múltjukban voltak.

Szakiótt a kor katolikus hívőserege az egyházi népéekkel is, a katolikus országokban a népének bensőségét operai hatású, világias egyházi zene váltotta fel. Bach a H-moll misében, Missa Brevisében ezt a hajdani, a bibliával egybeforrott áhítatot elevenítette fel, s a reformáció előtti katolicizmus légkörét támasztotta fel. Hogy milyen szükség volt erre a visszavezető útra, azt Liguori Szent Alfonz is észrevette, aki új életre akarja kelteni az egyházi népéket s ezért maga szerzett népszerű nápolyi dalok dallamára új verseket. Ha akkora muzsikussá lett volna, mint Bach, akkor a katolikus egyházi ének története nyilván más fejlődésen ment volna keresztül. De Liguori Szent Alfonz nagy szent, ellenben szerény muzsikussá volt, — zenei öszöngése nem hatott olyan erővel, mint szükséges lett volna. De a maga idejében nem hatott Bach reformja sem.

Bach nem volt szent. Nehezen írta, hogy az „advocatus diaboli” gyötörje. Élete csupa keserű viaskodás volt: Lipcse városi tanácsával és zeneiskolájával. Néha ki-kitört, s egyik kóristája közli róla, hogy „fenyítette őket, irgalmatlan volt hozzájuk”. De ez a visszaemlékezés mégsem vet rossz fényt rá. — minden harc és viszály azért volt, hogy művei minél tökéletesebben szólaljanak meg és hirdessék Isten dicsőségét. Ahogy vasárnapról-vasárnapra új meg új művekkel ajándékozta meg templomát, nem törődött az előadási

nehézségekkel, nem vette figyelembe, hogy olyan apparátust, olyan fölényes előadói tudást követel meg előadóiól, amely csak jóval később, a XIX. század közepén teszi majd maradéktalanra és kökéletessé egy-egy Bach-mű interpretálását. Bármilyen nehézségek legyőzését kívánta is művei előadásával, azok mégis szinte a középkori mesteremberek bajlódásával, józan „praktikusságával” készültek, alkalmiak voltak a szónak abban az értelmében, hogy nemcsak az ihle: ösztönzésére születtek, hanem elsősorban azért, hogy Lipcse egyházi és világi életének mindennapi szükségleteit elégítsék ki. Egyedül utolsó művében, a „Kunst der Fuge” hatalmas remekében vezette a Tamás-templom kántorát elvont szándék, egyedül ezzel a művével akart utat nyitni a zene tematikájába és metafizikájába.

Ma már a bachi muzsikát önfeledten élvezi minden hallgató, megértése és felfogása nem kíván túlságosan sokat. Annál nehezebb munkát ad azonban ma is az előadónak, akinek test és szellem teljes önatadásával kell életre-

keltenie a Bach, kot ajegyibe zárt intellektualis és spiruális látomást és feltárnia a Bach-mű misztikus nagyságát. Mert Bach ezt nyújtja nekünk: teljes, integrális, Isten-középpontú művészetet, mely nem ismer különbséget a szent és a világi között. Az egyszerű „invencióktól” a Goldberg-variációkig, a korál-előjátékoktól — melyeknek „kis kulcsával” nyitotta meg előttünk szívét — a „Kunst der Fuge”-ig, a Passzant-kantátától a H-moll miséig és a Passiókig, — *zenei civitas Dei* ez a művészet. Civilizációnk utat tévesztett, távol került a *civitas Dei*-től, — Bach muzsikája újra elvezet hozzá, szinte a kinyilatkoztatás fenségével, s „*lángnyelveken szól hozzánk*”. Ebben az esztendőben, halálának kétszázadik évfordulóján újra élénkít, s azok a zenei ünnepek, melyek művészetének hódoltak a Szovjetuniótól az Egyesült Államokig, Északról Délig, a világ minden pontján: a béke, szeretet, testvériség keresztény egységét hirdették mindenkinek.

R. H.

AZ EGYHÁZ SZELLEMI ÉLETÉNEK ÚJABB MEGNYILATKOZÁSAI

Dékáni székfoglaló a Hittudományi Akadémián 1950 szeptember 26-án

Az Egyház igazságát a századforduló körül a modernizmus néven ismert tanok részéről komoly veszedelem fenyegette. Katolikus tudósok kísérelték meg a kanti, hegeli és a pozitívista filozófia, valamint a modern lélektan téves alkalmazásával magyarázni az Egyház hités tanítását. X. Pius pápa az antimodernista eskü formulájával a belső fronton rendet teremtett. A vihar hullámai azonban nem csitulnak el. Ennek az évnek az augusztusában újra megszólalt az Egyház. XII. Pius pápa „*Humani generis*” címmel körlevelet adott ki „*De nonnullis falsis opinionibus quae catholicae doctrinae fundamenta subruere minantur*”: Néhány téves véleményről, amelyek a katolikus hit alapjait fenyegetik.

Mi volt az oka ezen körlevél megjelenésének?

A modernizmus lelkülete egyes körökben tovább kísérte. A kísértés nagy volt. Az ősi, kopott köntösű keresztény tanítással szemben megjelenik a sokat ígérő, friss, modern tudomány. A kétezer éves keresztény tanítás olyan fogalmakban és formulákban jelenik meg, amelyek nagyon távol állnak a modern ember stílusától. Nem tagadható az sem, hogy a gallikánizmus és jozefinizmus, a forradalmak és a liberalizmus Európájában a katolikus hit tudomány korábbi virágzása hervadásnak indult és a teológiai gondolkodás elsekélyesedett. Ezzel szemben megújhódott módszerekkel, tetszetős külsőben, kézzelfogható eredményekkel jelentkezik az új tudomány.

A természet tudomány alaposan meg rázza a késői skolasztika megmerevedett épületét, tévedésnek minősít sok

feltevést, amelyet „szentírásnak”, vagy legalább is „szenthagyománynak” tiszteltek az előző korok tudósai. Babonának és képzelődésnek minősítik a középkori tudomány számtalan gondolatát. Milyen nagy a kísértés, hogy azt mondjuk: nincs szükség többet titokzatos erőkre és anyagfölötti lényekre, mert az anyag törvényei mindent megmagyaráznak. Az égitesteket nem anyagok, hanem gravitációs erők mozgatták, a világ eredetét Isten nélkül is megmagyarázza az anyag örök mozgása. A fejlődés bűvös varázsvesszeje eloszlat minden homályt és fényt derít az élet titkaira, az első organizmus megszerveződésétől kezdve az emberi kultúra legmagasabbrangú vívmányaiig. A történelem is új távlatokat nyit. Megismerjük az embert, az elmúlt idők és távoli világok emberét is. Kiderül, hogy India brahminjai éppoly meggyőződéssel vallják saját hitüket, mint Kína bölcsei, és Hellas gondolkodói egész más lélekkel nézik a kozmoszt, mint Babylon csillagjósai. A kísértés újra jelentkezik. Talán ebben az egész emberi történelemben nincs semmi isteni, a keresztény tanítás is éppúgy a klimatikus, biológiai és szociális tényezők eredője, mint Buddha vallása vagy az egyiptomi misztériumok. Mindezt pedig betetőzi a modern pszichológia. A lélektan legnagyobbjai már nem támadnak és nem tagadnak. Nincs értelme annak, hogy ősi hiedelmeket döngessünk, mondják, nincs értelme, hogy kiirtsuk az emberből a vallást és az erkölcsi meggyőződést. Minderre szükség van az embernek, és mivel szükség van rá, azért alkotja meg kiki a saját ösztönös, irracionális, tudáralatti hajlandóságai szerint a maga túlvilágát és isteneit. A lélekbűvár tudja, hogy a világban nincsenek istenek. Szeliden mosolyogva nézi, hogy az ember játszadozzék saját gyártmányú isteneivel, mert tudja azt is, hogy a lélek kiszámíthatatlan hajlandóságai megkivánják a túlvilági ábrándokat.

Ezek a kísértések nem hagyták érintetlenül a katolikus hittudósok gondolkodását sem. Ha nem is vonták le a modern tudomány helytelen értelmezé-

sének végső következményeit, mégis úgy gondolták, hogy a keresztény hit és a teológia ódon, tiszteletreméltó építmény, amelyre kegyelettel kell ugyan feltekinteni, de alapjában véve mégis csak elavult és megújulásra szorul. A megújulás útja pedig az, hogy elhagyunk a hit rendszeréből mindent, amit rárakott az emberi gondolkodás, és fölkeresjük az eredeti fogalmazást úgy, amint a Szentírás és a legregibb keresztény hagyomány adaiban megjelenik. De ez nem elég. Amint a patrisztikus kor Platon, a skolasztika Aristoteles fogalmi rendszerébe öltöztette a krisztusi tanítást, úgy kell a modern teológusnak modern gondolatba, az immanentizmus, az idealizmus vagy az egzisztencializmus ruhájába öltöztetni a keresztény gondolatot.

Az Egyház azonban öröködi a hagyomány felett. A „Humani generis” méltán foglal helyet az elmúlt század nagy pápáinak köriratai között. Szimbóluma és valósága az Egyház örök ifjúságának, hirdetője annak a soha el nem apadó eleterőnek, amely ma is áthaítja Krisztus Egyházát.

A körlevél középpontjában a teológiai megismerés és a teológiai módszer problémája áll. Az okori és középkori bölcseleti érdeklődése a lét, az ontológikum felé irányult, a megismerés problémái kevésbé érintették. Nem kételkedett abban, hogy ismeretünk érvénye az emberi elgondolástól független valóságban gyökerezik. Az újkori gondolkodás megrendítette a megismerés bizonyosságába vetett hitet. A metafizika helyébe a kritika lép. Descartes, Kant, Hegel, a pozitívizmus és az idealizmus elsősorban a megismerés érvényességét vizsgálja. Bármennyire szelsőséges is volt ez a tudományos magartás, bármennyire illetéktelenül vonta is kétségbe vagy tagadta a tárgyi valóság fennállását és megismerhetőségét, mégis széles távlatokat nyitott a bölcseleti kutatás számára. Felhívta a figyelmét arra, hogy a valóság gyümölcsöző megragadása attól függ, hogy tisztázzuk a módszertani elveket, és világosan elhatároljuk a megismerés egyes útjainak szerepét a kutatás egészében.

szében. A „Humani generis“ azért modern szellemű, mert vizsgálódásai tengelyében a teológiai megismerés természetének tisztázása fekszik.

A módszertani kérdés ez: a régi tanítást milyen fokban bírja kifejezni a fejlődő emberi gondolat? A történeti és filológiai problémámfelvetésnek a mélyén alapvető teológiai kérdés lappang: hogyan jelen kezhét az isteni az emberi fogalmak és beszéd keretében?

Az új tanok és módszerek hirdetői így okoskodnak: lehet, hogy van egy örök és változatlansági isteni igazság. Isten adható kezdte az embernek valamilyen kinyilatkoztatást, de az emberi fogalmak nem bírják el az isteni gondolatot. Az egyes emberek és korok más és más fogalmakkal látják és fejezik ki az isteni tanítást. A modern ember számára az immanentizmus vagy az egzisztencializmus fogalmi készlete lenne alkalmas az isteni tanítás hordozására. Minthogy pedig ezek a tények nagyon kétségessé teszik az értelem erejét és hatékonyságát, a dogmatikai relativizmusnak természetesen a modern ember számára az irracionális intuicionizmus: nem az ész, hanem az ösztönös megérzés, a sejtés, az ihlet a vallásos igazság elsődleges forrása.

A Szentatyai körlevele világosan elveti a dogmatikai relativizmus tanításait. Ez a tanítás valóban megsemmisítene a keresztény kinyilatkoztatást. Az Isten igéje alanyi képződménnyé alacsonyulna, és a változó, esedékes emberi életérzés játékszerévé válna. Az Isten igazsága nem tűri el ezt a játékot. A kinyilatkoztatás minden idők minden embere számára mutatja az üdvösség egyedül járható útját. Az emberi fogalmazás mutat fejlődés, változik az egyes korokkal, de ez az igazság lényegét nem érinti. A történelem folyamán kikristályosodik az a fogalmazás, amely nemcsak esedékes takarója az isteni gondolatnak, hanem az emberi lehetőségek szerint méltó hordozója Isten örök eszméjének.

Ez a tanítás megvédi az értelem jo-

gait is. Szent Tamás fogalmazta meg a keresztény intellektualizmus megdöntését: a lét legmélyebb gyökerében értelmes, bár teljes értelme nem táruhat fel a magárahagyott emberi értelem előtt. Objektív normák kötik az embert, mind a gondolkodás, mind a cselekvés területén. Az intuición, az ihlet és a sejtés csak akkor értékes, ha a meglátás az objektív értékek felé mutat.

A Szentatyai tanítása nem zárja el az egészséges tudományos fejlődés útjait. Ismétellen hangoztatja, hogy a modern tudomány igazolt értékeit tiszteltben kell tartani. Az igazi tudományos ismeret nem is mondhat ellen a természetfeletti igazságnak, sőt kitágítja a természetfeletti látásunk horizontját is. A tényektől elszakadó elméletek a szabadon csapongó képzelet látszateredményei illetéktelenül átlépik saját módszerük határait és ezért ütköznek bele az igazságba. Semmi kára nem származik a teológiának, ha a fizikus felismeri az anyagi világ törvényeit: és a biológus fejlődést lát az élők világában. Azonban abból, hogy van anyag és van fejlődés, nem következik, hogy felesleges a szellemi világ és nem létezik Isten, a világ Alkotója. A lélekűvív felfedezheti az emberi lélek végében nyúló vágyait, a boldogság, az Isten, a túlvilág után, ebből azonban nem következik, hogy Isten és a túlvilág a tudatalatti világ tárgyi alapot nélkülöző vetülete. Végül fejlődhet a nyelvi kifejezés, a teológia is élhet a modern stílus eszközeivel, közeledhetik kifejezőmódjában a modern szemlélethez anélkül, hogy megváltozna a gondolat értelme, és modernség címén a legsúlyosabb tévedéseket csempésznek be a hittudományba. Új tények és új problémák között, megújult köntösben töretlenül él Isten Igéje, amely abban a formulázásban jelenik meg előttünk, amelyet az Egyház élő hite évszázadok szellemi küzdelmei között kialakított.

Zemplén György

NEVELÉSI KÉRDÉSEK ÉS A VALLÁS

„Sokan azt hiszik — még a szülők közül is, — hogy a gyermeknek elegendő a jó táplálék, megfelelő ruházódás, tisztességes lakás, jólvezetett iskola. Nem gondolnak arra, hogy a gyermekekkel lelki vonalon is foglalkozni kell. A gyermek érezni akarja szülei szeretetét, szüksége van arra, hogy sokat legyen szüleivel. Ha a szülők nem érnek rá, akár mert hivatásbeli munkájuk túlságosan igénybe veszi őket, akár mert szórakozásaik, sport, társaság jobban érdekli őket a gyermekükkel való foglalkozásnál, a gyermek lelki magárahagyatottsága mind nagyobb lesz. Ennek következményei pedig végzetesek... A válság, melyen a fiatalság átmegy, nem történelmi, hanem metafizikai krízis.” Ezt mondta a két világháborútól megkímélt Svájc egyik ismert pedagógusa. *Dr. Leo Weber*, zürichi egyetemi tanár pedig a különböző pedagógiai rendszerekről beszélve megállapította, hogy ma két szélsőséges felfogás áll szemben egymással. Egyik a nevelést szinte mindenhatónak és az átöröklés, valamint a lélektani tényezőket másod-, sőt harmadrendű fontosságúnak tekinti. A másik kételkedik bármiféle módszerű nevelés hatékonyságában. A svájci professzor szerint ez utóbbi erősen borulató felfogás onnan ered, hogy az emberi egygyűlés régi szerkezeti formái, szinte az egész világon, mélyenjáró változásokon mennek keresztül. A modern ember elvesztette tájékozódását és biztonságérzetét. Most a neveléstől várna, hogy az új nemzedéknek megadja a helyes irányítást s a világról való tudást, vagyis a „világnézetet”. Viszont tudja, hogy ez nem valószínű meg, tehát inkább egyáltalában nem hisz a nevelés eredményességében. Világos, hogy az elméleti pedagógia természeténél fogva sem adhat az egyes nevelő kezébe olyan általános normát, mely a világot érvényesen meghatározhatná és ezzel egyidejűleg megadhatná a világgal szemben tanúsítandó magatartás szabályait, vagyis azt, amit általában „világnézetnek” neveznek.

Ez a világnézet nem olyan egyszerű, hanem ellenkezőleg, igen bonyolult képződmény s kialakításában egész sereg tényező-csoport vesz részt. Először is minden egyes ember — és gyermek — a saját egyéni adottságainak megfelelően éli át a világot s így átélése mindig egyszeri, sajátos és máséval össze nem téveszthető. Az én és a világ összhangja ösztönösen megnyilatkozó magatartás alapján alakul ki, hogy azután az érzés, akarat és értelem fokozatain át a világ magasabbfokú megértéséhez vezessen. A nevelés csak azt teheti, hogy megmutatja a „világnézet” határait s egyben a gyermek elé tárja a világnézeti lehetőségek sokféleségét, hogy a fejlődés bizonyos fokára eljutott ifjú maga határozhassa meg, melyiket fogadja el. Az a felfogás, amely szerint a felelősségtudatot pusztán észokokkal és mesterséges eszközökkel ki lehet alakítani — mintegy „megcsinálni”, — nagy tévedés az értelmi erők hatalmát illetően. A pedagógus nem tudja a teljes személységet kialakítani. Sőt, a teljeskörű emberi személység kialakulási folyamatát semmi nem akadályozza annyira, mint egy- kívülről jövő, formálni akaró erő.

Eddig a svájciak. S vajjon mit mondanak Franciaországban?

A május végén megtartott francia katolikus értelmiségi hét előadásainak és vitáinak főanyaga volt az átöröklött tulajdonságok és a biológiai tényezők szerepe az emberi személység kialakulásában és az üdvözülésre irányuló törekvéseiben. Ennek a problémakörnek a keretében jelentős helyet biztosítottak a pedagógia elvi és módszertani vizsgálatának is. Egyik párisi pszichiatriai kórház vezető orvosa. *Dr. Nodet* az egészséges és a hibás fejlődésű gyermekek lelki életét ismertette. Szerinte a gyermek pszichéjét két főindulat tartja hatalmában: a szeretet és a támadó-indulat (agresszió). A közösség szempontjából mindkettő rendkívül fontos. A nevelés feladata, hogy ezeket az indulatokat helyes irányba terelje, mértéküket megszabja,

mindezt pedig úgy fogadtassa el a gyermekkel, hogy az a nevelési szándékot észre se vegye. Vissza kell állítani az iskolai oktatás területén a szellemi és testi munka egyensúlyát — mondta előadásában egy középiskolai tanár, — az angolok ezt sporttal próbálják elérni, mások bizonyos fokú testi munkában való részvétellel. „A munkások nem azért nem értenek meg minket, mert túlságosan műveltek vagyunk. Éppen ellenkezőleg azért, mert műveltségünk túlságosan szűk és korlátozott.”

A *Mission de Paris* egyik munkatársa, *Rétif* abbé könyvet írt „*Cathéchisme et mission ouvrière*” — Katekizmus és munkásmisszió — címen, amelyben azt tanulmányozza, milyen hatású a vallásoktatás vallásos és milyen vallástalan környezetben. Leírja a hitoktatásnak azt a módszerét, amikor a vallástalan környezetben élő gyermekeket csoportokba szervezik s ezeket a csoportokat egy-egy keresztény elvek szerint élő család lelki felügyelete alá helyezik, hogy a hétköznapi eseményeken keresztül hatoljon a gyermek lelkébe a kereszténység tanítása. *Rétif* abbé a hitoktatásnak ezt a módját már nem is katekizmus-tanításnak, hanem katekumeni munkának nevezi. Hiszen a katekumennek — hitújoncnak — egész életét meg kell változtatnia, hogy megközelíthesse a hitmisztériumát.

A könyvhöz *Feltin* bitoros, Páris érseke írt előszót: „Amint XII. Pius mondta, a gyermeket vallásra oktatni annyit jelent, mint Istent állítani életének középpontjába... Több mint negyedszázada szüntelenül hangsúlyozzuk annak a szükségességét, hogy a hitet hirdetőnek egyúttal szociológusnak is kell lennie. Hogyan elégedhetnénk meg tehát éppen gyermekeknél, — akik tudvalévően sokkal inkább függenek környezetüktől, mint a felnőttek — a fogalmak ellentmondásaival, melyek a hittan elvont tanításából fakadnak? Ahelyett tehát, hogy a vallásoktatásnál kiemeljék a gyermeket hétköznapi környezetéből, a ti módszerek a kisfiukat és kisleányo-

kat életük mindennapi ütemének megfelelően teszi ki olyan befolyásoknak, amelyek tudatalatti világukra hatnak s így annál mélyebb nyomokat hagynak bennük...

Ausztriában a katolikus tanítók Ischlsen megtartott évi gyűlésükön vitatták meg különböző pedagógiai problémáikat. Megállapították, hogy — a legújabb mélylélektani eredményeket is figyelembe vevő — sok értékes igyekezet és próbálkozás ellenére a nevelésben még nem ismerte fel az emberiségben elemi erővel jelentkező vágyódást Isten után, Ennek a vágnak kielégítése megfelelő nevelés útján a keresztény pedagógia feladata.

A megbeszéléseken résztvevő egyetemi tanárok egyike, *Dr. Asperger* azt fejtegette, mennyire szétesett az emberi személyiség egysége az egyre erősebbé vált intellektualizálódás — tudatosodás — következtében. Az észszerű emberi középút elvész a két szélsőség: az ösztön és a gondolkodás között. Ez persze a nevelésben is megmutatkozik. Amerika jellegzetes példája a tisztán értelmi alapon haladó nevelési módszereknek. Ezzel az egyoldalú felfogással szemben vissza kell térnünk az egészséges ösztönök cselekvéseire. Az ösztönökkel számotvető pedagógiának az az elve, hogy a tudatalatti maradjon is a tudat alatt; mert hosszas tapasztalatok után elmondhatjuk, hogy a felfogás, amely szerint a tudatosítással megoldható minden baj, nem bizonyult egyébnek babonának.

Rendkívül figyelemreméltóak azok a megállapítások, amelyeket az Egyesült Államok különböző folyóiratai tesznek az amerikai nevelésről. Szinte egyöntetűen panaszoznak a vallásoktatás és nem-vallásoktatás lapok, hogy az úgynevezett „nyilvános iskolák” (vagyis a nem hitvallások iskolák) nagy többségében vajmi kevés gondot fordítanak a gyermek lelki életének fejlesztésére és ami ezzel együttjár, a vallásérkölsi nevelésre. Míután a vallási közömbösség igen nagy a szülők körében, ennek hatása megmutatkozik a gyermekek nevelésében is. Nem is beszélve a peda-

gógusok vallási közömbösségéről. Talán nem túlzás, ha ezt a tényt egy másik ténnyel kapcsolják össze, azzal tudniillik, hogy Amerikában az európai arányszámokhoz mérten feltűnően nagy százalék az „ideges“ és a „szellemileg a normálistól eltérő“ gyermek és fiatalok. Hisz az ilyen „normálistól eltérő“ lelki magatartásnak nem mindig és főleg nem kizárólag öröklött terheltségek az okai, hanem legalább annyira a gyermekek belső kiegyensúlyozatlansága, valamint azok a súlyos ellentmondások, amelyek a túltechnikált, hajszolt külső világ és az ember személyisége között merülnek fel. Az Egyesült Államokban számtalan orvosi, pedagógiai, lélektani intézmény működik a lelki sérülések kivizsgálására és gyógyítására. Ami érthető, ha arról értesülünk, hogy százhusz millió ember közül mintegy harminc millió azoknak a száma, akiknél valamilyen kisebb-nagyobb fokú lelki sérültség vagy értelmi zavar áll fenn.

Ezek a számok elgondolkoztatóak. Az embernek önkéntelenül C. G. Jung megállapítása jut eszébe: „Az elmúlt harminc esztendő alatt a civilizált világ minden részéből jövő betegek kevertek fel. Sokszáz embert vizsgáltam meg, rengeteg protestánst, valamivel kevesebb zsidót, és alig néhány hívő katolikust. Életük második felében lévő betegek között azonban nem akadt egyetlenegy sem, akinek lelki zavarait végső elemzésben ne vallási szemléletének hiányossága okozta volna. Teljes bizonyossággal állítom, hogy azért betegedtek meg, mert éveztet'ek lé'üknek azt a biztos támaszát, melyet a vallásos érzés ad. És egyikük sem gyógyult meg, míg vallásos meggyőződését — s ezzel lelkének egyensúlyát — vissza nem nyerte.”

Az élesen megfigyelő és mélyen gondolkodó szovjet-orosz Makarenko nevelési elvei a katolikus ember számára szinte ismerősként hatnak. Makarenko, noha saját világából kirekeszt: Istent és a benne való hitet, alapjában keresztényi lélek. Hiszen a nevelés területén a szeretetet, a megér-

tést, a türelmet, az egymásért való helytállást, a testi-lelki tisztaságot és a családi nevelés fontosságát hirdeti: „A családból válik a társadalom természetes alapszerve, ahol realizálódik az emberi életöröm, ahová megnyugodni térnek az ember győzelmes erői s ahol él, növekszik az élet legnagyobb öröme: a gyermek... A gyermek neveléséért a család felelős, vagy ha úgy tetszik a szülők felelősek...”

Figyelemreméltó, amit a hittanról ír, habár Makarenko előtt csak a cári Oroszország széteső világának laza iskolai hitoktatása lebeghetett: „A régi iskolában volt hittanítás: ezt a tantárgyat ugyan nemcsak a növendékek vették semmibe, de még az „atyák“ is lépten-nyomon kimutatták, menyire nem látnak ebben a tantárgyban semmi tiszteletreméltót. Mindazonáltal sok morális probléma kapcsolódott hozzá, amely egy vagy más módon szóba került a leckék során. Az más kérdés, hogy volt-e ennek az oktatásnak pozitív eredménye vagy sem, de annyi bizonyos, hogy az erkölcsi problematika bizonyos fejtegetésekben felmerült a növendékek előtt, vagyis azt mondogatták nekik: „ne loj, ne ölj, ne bántsd meg embertársaid, tiszteld az öregeket, tiszteld szüleidet“, több efféle erkölcsi tanítás — keresztény erkölcsi tanítás, amely a hitre és a vallásos meggyőződésre támaszkodott — rejlett az elméleti fejtegetésekben; ha régi-módi vallásos formákban is, de erkölcsi követelések mégis csak felmerültek a növendékek látóhatára előtt.”

Beszámolóink után világossá válik, hogy — tekintet nélkül a világnézeti vagy gazdasági különbözőségekre — az egész világon felmerülő nevelési problémák nem annyira értelmi, mint sokkal inkább erkölcsi kérdések körül mozognak. Nem az értelem, hanem az erkölcsi érzék, a gyermek magatartása az őt körülvevő világgal szemben, viszonya a közösséghez és mindenekelőtt belső lelki egyensúlya van válságban. Természetes tehát, ha a világ pedagógusainak gondja elsősorban e kérdések körül forog. *Halász Alexandra*

Felelős szerkesztő és kiadó: Sik Sándor.

